

Kerényi Mari: Vagy ez, vagy lövünk¹

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.03-04.10>

Egyszer egy igen magas rangú diplomata barátomat hallgatva elcsodálkoztam:

– Hát hogyan lehet bírni a végtelenbe nyúló tárgyalásokat? Hogy nem fárad bele, nem un rá az örökös akadékoskodásra, a sokszor szándékos értetlenkedésre?

– Vagy ez, vagy lövünk – válaszolta egyszerűen.

A *Konzervatív pedagógia pro és kontra* című kötet első tanulmánya mintha ugyanezt mondaná. Földes Petra írásából² kiderül: koránt sincsenek illúziói. Tisztán látja a nemrégiben fellángolt és eszkalálódott pedagógiai vita nehézségeit, hiszen tulajdonképpen még vitának is nehezen nevezhető. Az erőviszonyok kiegyenlíthetetlennek tűnnek, a politikai szándék átüt a tudomány köntösén, a fel-fellobbanó indulatok átparázslanak az intellektus burkán. Némely megszólalás hadüzenetnek is beillik.

A tét azonban – mint minden diplomáciai tárgyalás tétje – óriási. Az iskoláról beszélve, a pedagógia kérdéseit számba véve magáról a jövőről szólunk: „[...] mit szeretnénk: hogyan éljenek, milyenné váljanak, milyen világot építsenek maguknak a gyerekeink, hogy nekünk, felnőtteknek, pedagógusoknak mi a dolgunk

ebben, és ennek megfelelően mit várunk az iskolától” (8).

A konfliktus 2023-ban lobbant be, amikor Orbán Balázs terjedelmes írásban fejtegette ki, hogy a pedagógia ab ovo konzervatív, a jelenlegi sikertelenségeink oka nem más, mint az elszakadás ezektől a gyökerektől, tehát épp ideje volna visszatérni az elhagyott jó útra.³ Sarkos kijelentéseire kardot rántott a pedagógiával foglalkozó tudósok, szakértők hada. Második éve pro és kontra csattantak az éles érvek. A Magyar Pedagógiai Társaság kötete ennek

hogy a pedagógia ab ovo konzervatív, a sikertelenségeink oka nem más, mint az elszakadás ezektől a gyökerektől

a vitának a krónikája, az ezekről az égető kérdésekről szóló tárgyalássorozat dokumentációja. Az egyik oldalon: Orbán Balázs, Constantinovics Milán, Setényi János, Szakos

Enikő, Nyíri Kristóf. A másik oldalon: Nahalka István, Lannert Judit, Radó Péter, Fábry Béla, Trencsényi László, Knausz Imre.

¹ Az írás a rovat „Ketten egy könyvről” című összeállításának második darabja. A szóban forgó kötet: Fábry Béla és Trencsényi László (szerk., 2025): *Konzervatív pedagógia pro és kontra. Egy pedagógiai paradigma a vita középpontjában*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest.

² Földes Petra: Átlépni saját árnyékunkat. 7–16. o. A kötetben szereplő írások eredeti megjelenése a gyűjteményben a szövegekhez kapcsolódóan olvasható. (A szerk.)

³ <http://kommentar.info.hu/cikk/2023/4/visszavezetni-az-oktatast-konzer-vativ-gyokereikhez>

A kötet végén olvashatók B. Parkinson-Murphy (Kiss Endre) szellemes és elgondolkodtató széljegyzetei, valamint a Magyar Pedagógiai Társaság Kalokagathia szakosztálya 2024. október 14-i, *Párbeszéd a konzervatív pedagógiáról* című pódiumbeszélgetésének jegyzőkönyve. Utóbbi résztvevői Constantinovics Milán, Cziké Bernadett, Knausz Imre, Nahalka István és Trencsényi László voltak, a beszélgetést Fábrý Béla moderálta.

A könyv tanulságos olvasmány. Az olvasónak lehetősége nyílik kissé távolabbról figyelni a nemegyszer önmagukba záródó

gondolatmeneteket, fölismerni a bennük rejlő vagy közöttük tátongó hiátusokat. Figyelmesen böngészve

még összefüggésekre is rátalálhat. A részletekbe menő elemzés külön tanulmányt igényelne, így a recensens most beéri egy-egy jellemzőnek vélt téma körüljárásával. Reményei szerint a „cseppben a tenger” bölcsessége itt, ebben az esetben is érvényesnek bizonyul.

Aktuálpolitika

A kötetben felvetett kérdések egyik legfurcsábbika a genderkérdés,⁴ mely napjainkban politikai ügygé egyszerűsödött, s mint ilyen túl sok teret kap leegyszerűsítő megközelítésben. Egy jó vitában lenne másra is lehetőség – kezdve annak megtárgyalásával, hogy mit is keres ez a dolog egy

pedagógiáról szóló tanulmányokat összegyűjtő tanulmánykötetben. Vagyis a témáról *lehet* értelmesen beszélni – csakhogy ezt láthatóan ellehetetleníti a „négy láb jó, két láb rossz” hangján megszólaló, az alaptörvénybe is beszavazott kijelentés, miszerint az ember vagy férfi, vagy nő.

Lássuk. Ha elsőként a biológia tudományát kérdezzük, kiderül, hogy a kromoszómák általánostól eltérő megjelenését DSD-nek (Differences of Sex Development) nevezi,⁵ és – ahogy a jelenség neve is mutatja –

a biológiai sokféleség megnyilvánulásának (tehát nem betegségnek) tekinteti. A dolog olyannyira közkeletű, hogy az erről való tájékoztatás a leendő

szülők számára szánt egyszerű ismeretterjesztés tárgykörébe tartozik.⁶

Ehhez tegyük hozzá, hogy a szociológiai megközelítés szerint a gender: a társadalmi nem. A „társadalom” mint hívószó nyomán pedig érthető is lehet, hogy miért, hogyan kerülhetett egy mondatba a woke-ideológiákkal. Ez azonban tovább is gondolható: azt például, hogy a nők társadalomban elfoglalt helye hol is van, nagyszerűen szemlélteti kormányunk összetétele. Más európai országokkal való összehasonlításban ez a kép még szomorúbb.⁷ 2016 óta az EMMI által engedélyezett módon a CEU és az ELTE adott helyet a társadalmi nemek tanulmányozásának szentelt tanszékeknek, továbbá az itt folyó kutatásnak és képzésnek. 2018

hogyan kerülhetett egy mondatba a woke-ideológiákkal

⁴ Orbán Balázs: Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez. 17–46. o.

⁵ <https://www.nhs.uk/conditions/differences-in-sex-development/> (2025. 04. 28.)

⁶ <https://www.egeszsegkalauz.hu/orvosnal/diagnosztika/dsd-nemi-fejlodes-zavar-ferfi-no/6e6m6tr> (2025. 04. 28.) és <https://orvos24.com/mik-azok-a-nemi-kromoszomak> (2025. 04. 23.)

⁷ Érdemes összehasonlítani a női részvétel szempontjából a 2022-ben beiktatott magyar kormány képét (pl. itt: <https://hirklikk.hu/kozelet/a-parlament-jovahagyta-az-uj-kormany-szerkezetet/398543>) a 2019-ben beiktatott finn Sanna Marin-kormányával (https://en.wikipedia.org/wiki/Marin_cabinet)

augusztusában azonban egy villámléletparasztes megszüntette ezeket a szakmai műhelyeket. Amit még láthatunk az egyszerűen egyenjogúságnak nevezett társadalmi kérdést illetően, az a statisztikák sora,⁸ melyből következtethetünk arra, hogy miféle társadalmi szerepet szán a magyar politika a nőknek. Az ideológiai harc persze korántsem nevezhető újkeletűnek – ám ez még mindig nem magyarázza, hogy mit keres a gender-téma egy tudományosnak szánt iratban ekkora terjedelemben, ráadásul úgy, hogy túlzott leegyszerűsítései és a napi politikával való túllontúl közeli kapcsolata okán nem is vehető komolyan. Megfontolandó a széljegyzetelő B. Parkinson-Murphy (Kiss Endre) gondolata: „A mai (Trump-előtti) genderőrület nem a tudomány diadala, de a tudomány veresége (számos tudomány veresége).”⁹

Elnézést az asszociációért, de erről a megatalkodott ellenségességről Popper Péter kis összefoglalója jut eszébe a recenzensnek (aki, úgyaműgy, ebben az esetben nőnemű): „Dr. Freud Zsigmond [...] fölfedezte az emberiség gyötrelmeinek két fő okát: férfiaknál a kasztrációs félelmet, nőknél a péniszirigységet. Ezen csak az segíthetne, ha mindenkinek lenne fityüölője. A fasisztákat felháborította ez a lehetőség, ezért az Anschluss után a Gestapo letartóztatta, majd a

nemzetközi tiltakozás hatására futni hagyta.”¹⁰

Fogalmi zavarok

A konzervatív pedagógia szószólói és a velük szemben érvelők fogalomhasználata látszólag átfedéseket mutat, magyarán elsőre úgy látszik, ugyanarról beszélnek. Közelebbről megvizsgálva azonban kitűnik, hogy ez nem

így van. Ugyanazon szónak más jelentést tulajdonítva a felek már nem arról vitatkoznak, hogy az említett dolognak hol a helye, mi a szerepe a pedagógiában, hanem arról, hogy a szó mit is jelent.

Itt van példának okáért a *kompetencia* fogalma.

Központi kérdés ez, fontosságát az oktatásirányítás igazolja azzal, hogy évről évre diákok ezrei vesznek részt kötelezően az úgynevezett kompetenciaméréseken.

Az Oktatási Hivatal szerint¹¹ a 2002/2003-as tanévtől kezdve: „Az Országos kompetenciamérés (a továbbiakban: OKM) a közoktatásról szóló törvényben meghatározott 6., 8. és 10. évfolyamos tanulók szövegértési képességét és a matematikai eszköztudását vizsgálja.” A tájékoztató 2022-es legújabb verziójában a mérés „a szövegértési, a matematikai és a természettudományos eszköztudás fejlődésének

a fasisztákat
felháborította ez a lehetőség

⁸ Gondoljunk például a jövedelmi viszonyokra, a női vezetők számára vagy a láthatatlan munka nemek közötti megoszlására

⁹ B. Parkinson-Murphy széljegyzetei. 226. o.

¹⁰ Popper Péter (1990): Az önmagába tért ösvény. Szépirodalmi. 5. o.

Letöltés: <https://gutenberg-galaxis.hu/popper-peter-az-onmagaba-tero-osveny-pdf/> (2025. 04. 23.).

¹¹ Forrás: https://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/kompetenciameres/alt_leiras (2025. 04. 23.). Rövid megjegyzés: a törvény 1993-ban még valóban a közoktatásról szólt, a jelenleg érvényben lévő a 2011-es CX. számot viselő törvény nevezi az ágazatot köznevelésnek E törvény 2022-ben módosított 81. §-a a fentiekhez hasonlóan rendelkezik ezekről a mérésekről.

vizsgálatára” terjed ki. Vagyis a mérés hivatalos leírása szerint is képességekről és esz-köztudásról – tehát a tárgyi ismereteket nélkülöző kvalitásokról – van szó. A kötet konzervatív pedagógia mellett kiálló szerzői a kompetenciának ezt a hivatal által is használt, szűkített definícióját teszik magukévá. Megállapítják, hogy az ebben az értelemben használt kifejezéssel jelölt, *csupán kompetenciákra alapozó* oktatás a progresszió tévútja. De akkor hogyhogy az oktatásirányítás ekkora súlyt helyez a dologra? Az oktatásirányításba beférkőzött progresszió destruktív hatása volna ez? Nem, ők azt állítják, hogy a kompetenciák fejlesztésének középpontba állítása éppen a válasz valamiféle válságra, melyről egyértelműen éppen a progresszió elharapózása tehet. Orbán Balázs rövidre zár: „A vita lényege, hogy az iskolának minél több tárgyi (leegyszerűsítve: memorizálható) ismeretet kell átadnia, vagy pedig azokat a képességeket kell megtanítania, amelyekkel a diákok önállóan bővíthetik ismereteiket.” (28)

(Az oktatásirányítás, ha csak a kompetenciamérés karrierjét nézzük, több, mint húsz éve a progresszió áldozata. S ebből a nézőpontból szemlélve kétségtelenül több jel is mutat arra, hogy ez a mérés idegen test a közoktatásunkban. Valójában a tantervek a mind nagyobb mennyiségű tárgyi tudás átadását és számonkérését követelik meg a pedagógusoktól, s a képességek, készségek fejlesztéséről csupán a tantervi bevezetőkből, általánosságban kerül szó. A kompetenciamérés tehát olyan dolgot kér a diákoktól, aminek a fejlesztése az iskolákban igencsak

perifériára szorul. Ha nem ezt tanítják, miért ezt mérik – kérdezheti bárki. Az utolsó próbálkozás a rendszeridegenség enyhítésére az országos kompetenciamérések osztályzattá fordításának ötlete volt, de sajnos akkora lett a társadalmi felzúdulás, hogy el kellett engedni a tervet. Lehetne persze sutba dobni az egészet, amúgy is pocsék eredmények jönnek ki a dologból...)

És még mindig kérdés, hogy *miről beszélünk*, amikor a kompetenciákról beszélünk.

Lannert Judittól idézve: „A kompetencia ugyanis az ismeretek, készségek és attitűdök összessége, ahol a lényeg, hogy az ismeretek a tanulók számára hasznos, alkalmazható tudássá váljanak.”¹² A fogalom terjedelméről szólva pedig Galántaira hivatkozik: „Kompetencia és tudás átváltása a tudományos fogalomhasználat alapján nem értelmezhető kérdés, mert a kompetencia a tudás része, szükséges, de nem elégséges feltétele.” (126)

Amennyiben el tudjuk fogadni ezt a definíciót, amely a kötet tudós szerzőinek több megfogalmazásában is olvasható, akkor meg is nyugodhatunk: *majdnem* ugyanarról van itt szó mindkét oldalon. Ez a

„majdnem” azonban a következtetések szintjén súlyos elcsúszásokhoz vezet, hiszen – ahogy korábban láttuk – a konzervatív megközelítésben a kompetencia nem tartalmazza az ismereteket, így pl.:

„[...] a kompetenciaalapú szemlélet önmagában alkalmas arra, hogy még inkább aláássa az iskola és a tanárok megbecsültségét” (29). Vagy: „[...] napjaink oktatással kapcsolatos gondolkodása – és ebbe a

Az oktatásirányításba beférkőzött progresszió destruktív hatása volna ez?

¹² Lannert Judit: Húsvéti levél a magyar oktatásért. 125–126. o.

trendbe a kompetenciaalapú képzés népszerűsége is beleillik – abba az irányba halad, hogy ezt a nehézséget [mármint a tanulásra fordított erőfeszítést (K. M.)] lehetőleg minél inkább felszámolja” (33).

Ezekkel a gondolatokkal éppen abszurditásuk miatt nehéz vitatkozni, hiszen már maga a kiindulópontjuk (a kompetencia fogalmának leszűkített értelmezése) aggályos. Pedig a dolog igen fontos, amit az is mutat, hogy a *kompetencia* kifejezés összesen 103 alkalommal kerül említésre a kötetben.

És egy jó hír mindezekhez: amennyiben az önmagát konzervatívnak nevező oldal a hétköznapi értelmezés helyett a tudományos definíciót teszi magáévá, akkor igen kíváncsúnak tűnhet ez az állítás: „A kompetenciaalapú szemlélet [...] olyan környezetet hoz ugyanis létre, amelyben a legkompetensebb személy egyben a legnagyobbra becsülendő.” (29) Vagyis a személy, aki egy adott témakörben a legtöbbet tudja, és tudását az adott helyzetnek megfelelően képes aktíválni és használni. Szerencsés esetben – tehetjük hozzá – ez nem más, mint a tanár, akinek ily módon fölösleges félteni a tekintélyét.

Ex katedra axiómák

A konzervatív oktatást féltő, amellet kiálló szerzők mindegyikének határozott elképzelése van arról, mit is akarnak a progresszívnek nevezett oldal képviselői. Mint abban a viccben, amelyben az angyal és az ördög találkoznak, s az angyal dühödten nekiesik az ördögnek: „– Tudom, mit akarsz! Háborút, halált, pusztulást! Az ördög elmélázik: – Edig nem gondoltam rá, de most, hogy mondd...”

A különbség talán csak annyi, hogy a kötet tanulmányaiban megszólaló konzervatív angyal felsorolására szegény progresszív ördög csak hűledezni tud. Mert a kötetben számos, riadalomkeltő kijelentéssel találkozhatunk. Ezekből csak néhány példa:

„Ha az oktatást a progresszív politikai ideológiák martalékává tesszük, szükségképpen összeomlik. Konzervatív oktatáspolitikai fordulatra van szükség.” (17)

„A progresszív pedagógia [...] feladatának tekinti a tanári tekintélyt leépíteni és a szakmai kiválóságon és példamutatáson alapuló tanári szerepet lerombolni.” (70)

„Nehézség, önfejlődés, tárgyi tudás, megértés – ezek azok a motívumok, amelyeket a progresszív erők száműzni akartak az oktatásból.” (36)

„A progresszív liberális oktatási szakértők dogmatikussága idehaza sem maradt el nyugati társaikétól.” (50)

A fentiekből bárkinek világossá válhat, hogy a progresszivitás valami veszélyes és romboló dolog; minden rossz ebből származtatható. Minden épelméjű ember megborzong: hát ezek tényleg ilyen, nem is titkolt nemzetvesztő gondolatokat képviselnek? Szántszándékkal taszítanak a tudatlanság szakadékaiba gyemekeinket? Valóban tűrhetetlen ez a gonoszság!

Ehhez képest a konzervativizmus számtalan áldásából szintén csak néhány:

„[...] amit a konzervatív őriz, az a történelem során felhalmozódott tudásteljesség.

A konzervatív nem a múltba, hanem a jövőbe tekint, más-más korszakokban azonban, szükségképpen, más-más módon törekszik a jövő megőrzésére.” (86)

„A hagyományos iskola nem készséges, azonban érték- és tudáscentrikus [majd, hallgatva az összevetés szíréhangjának csábítására], míg a progresszív iskola tudás- és értékellenes.” (70)

„[...] a konzervatív oktatás szellemében nem akarják kijátszani egymással szemben az időtállót és a korszerűt, hanem azt vallják, a kettő kölcsönösen feltételezi egymást.” (52)

Itt valami nagyon nem stimmel. A fent nevezett ún. épelméjű ember számára egyértelmű, hol az igazság. Hogy lehet, hogy ez a sok nemes és nagyszerű gondolat nem nyer óriási szakmai és társadalmi támogatást? Hogy lehet, hogy nem erre építjük fel nemzetünk jövőjét, nem ezek jelentik az iskola alapját? Hiszen láthatjuk, mire vezet ez a sok progresszió!

De félre a tréfával! A fenti idézetek mindegyike egy-egy magát konzervatívnak valló szerzőtől származik. Mondataik természetesen tükrözik elkötelezettségüket, hogyan is lenne ez másként. Az azonban elkötelezettségtől függetlenül aggályos, hogy megállapításaik ex katedra kijelentésként fogalmazódnak meg. Nincs mögöttük érvrendszer, hiányzik az alátámasztásuk. Axiómaként működtetik őket, azaz olyan kijelentésekként, melyek igazságát a tudomány művelői nem kérdőjelezik meg, így alapjául szolgálhatnak nem kevés belőlük következő megállapításnak. Csakhogy ezeknek a kijelentéseknek egy része bőven bizonyításra szorulna, más részük meg

átláthatatlan indokokból sorolódik egyik vagy másik irányzat körébe.

Az axióma: a progresszív gonoszokkal szemben a konzervatív tiszta értelem hangját követve nyílik meg előttünk a fénylő jövő, s talán még a „mindig győztes”¹³ keletieket is utolérhetjük... Mindenesetre, ha jobban elmélyülünk a konzervatívnak vallott pedagógia nemes törekvései megvalósításának gyakorlatában, elénk tárul a vízió:¹⁴

- sok tananyag, mely a kíváncsnak tartott értékrendet tükrözi (lásd genderkérdés...)
- sok tanulásra fordított idő (nagy óraszámok, házi feladattal tetézve)
- vitathatatlan tanári tekintély
- nehéz feladatok, melyek edzik a személyiséget
- az öröm egyáltalán nem cél, sőt...

Akinek erről nem jut eszébe Ottlik Géza klasszikus műve, az *Iskola a határon*, az elmaradt a kötelező olvasmányok feldolgozásával.

A tudomány tiszta tükre

Ha valaki tisztán akar látni ebben a dzsungelben, annak bele kell nyugodnia, hogy az axiómáknak hangzó mondatok elfogadása helyett muszáj az ex katedra kijelentések mögé néznie. Ahogy egy tudós, Nahalka István teszi:

¹³ Setényi János kijelentését (66. o.) idézem itt.

¹⁴ A kötet több tanulmányából szemezgetve rajzolódik ki ez a gyakorlatra fókuszáló vízió. Részletesen: Orbán Balázs: Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez. 17–46. o.

Szakos Enikő: Konzervatív oktatási vízió. 62–68. o.

Szakos Enikő: Az oktatás kiüresítése ideológiák mentén. 69–73. o.

„Orbán Balázsnak megjelent a Kommentár című folyóiratban egy tanulmánya (Orbán, 2023),¹⁵ amely azt a javaslatot fogalmazza meg, hogy a magyar közoktatás és felsőoktatás rendszerét vissza kellene vethetni a konzervatív alapokhoz. Alább ennek az írásnak a részeivel kapcsolatban fejtem ki kritikai gondolataimat.” (94)

Majd szépen, pontról pontra haladva igyekszik felhívni a figyelmet az elemzett szöveg homályos, pontatlan részeire és elmentmondásaira. A lenyűgöző szellemi teljesítményből mit sem von le, hogy objektivitása mögött is ott a mély tudás: valójában nem gondolatok ütköztetése, hanem ideológiai okok rejlenek a háttérben, a kudarcos politikai teljesítményért okolható ellenségkép gyártása a cél.

Egy másik oldalról nézvést az sem tagadható, hogy a konzervatívnak feltüntetett program általános igazságokat vesz lajstromba. Ezzel kapcsolatban Radó Péter fogalmaz meg kérdéseket:

„[...] vajon cáfolható-e, hogy minden pedagógia az adott történelmi korban klasszikusnak értelmezett tudásalapra épített? Vajon cáfolható-e, hogy minden pedagógia a történelem során fontosnak tartotta a pedagógus személyiségének csoport- és szemléletformáló hatását? Vajon cáfolható-e, hogy minden pedagógiai rendszerben szervesen összekapcsolódik a nevelőmunka

és az értékközvetítés? Vajon cáfolható-e, hogy a történelmi korok pedagógiai rendszereiben minden esetben megjelenik a közösségben megélt tanulás élményszerűsége?” (166)

De vajon ezeknek a senki által nem vitatott (mégiscsak axiomatikus?) igazságoknak a védelme érdekében ágnak a magukat konzervatívnak mondó oldal képviselői? Nincs az a progresszív gondolkodó, hozzá még nincs az az épelméjű (!) tanárember sem, aki vitatná ezeket. Az oktatáskutató kérdése tehát a forrást firtatja: „[...] akkor mitől is konzervatív a konzervatív pedagógia?”.

Válasza pedig meszsze vezet a fenti igazságoktól, messze a tudománytól, hiszen lényege, hogy a forrás:

„[n]em a [...] klasszikus

politikai konzervativizmus, hanem a politikai-gazdasági elit és az e körből kirekesztettek helyzetét konzerváló hatalomtechnikai manipuláció” (167).

A meg nem gondolt gondolat¹⁶

Itt állunk tehát. A XXI. század negyede már huss, tovaszállt, a világunk tényleg összeomlóban, mi meg ahhoz képest kicsinyes csetepatékban vívunk párbajokat. Fogalmaink jelentésébe belekavar a köznyelv slampossága, és az érvek mögül itt is, ott is kilóg egy-egy aktuálpolitikai lóláb. Hogy lehet így vitatkozni? A bevezető tanulmányban

¹⁵ A szerző itt az eredeti megjelenésre hivatkozik – Orbán Balázs: Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez. Kommentár. 2023/4. sz. Letöltés: <http://kommentar.info.hu/cikk/2023/4/visszavezetni-az-oktatast-konzervativ-gyokereihez> (A szerk.)

¹⁶ Knausz Imre: Progresszív-e vagy? A pedagógiai ideológiák nyomorúságáról Nicholas Tate könyve ürügyén. 208–221. o.

megfogalmazott „szót érteni egymással” gondolata a zárótanulmányt adó Knausz Imrénél még sürgetőbb elvárásként jelenik meg: „Ellenfeleink erős gondolatait nem megcáfolni, hanem megtanulni kell annak érdekében, hogy átfogó megoldást találjunk a valóság feszítő ellentmondásaira.” (209)

Becsülettel sorra is veszi Nicholas Tate *Konzervatív iskola* című könyvének gondolatait, s ahogy ez már lenni szokott, némelyikkel egyetért, másokat meg vitat. Rendjén van ez tudóskörökben. Lehet, hogy nem is itt van a baj? A baj az, hogy nem gondoljuk tovább a dolgokat?

„Ha azt mondjuk, hogy szép eszményeink megvalósulásának nem strukturális okai vannak – amelyek elemzése és megváltoztatása valódi elméleti és politikai feladat lenne –, hanem bizonyos emberek (a progresszivisták, a liberálisok) felelősek érte, akkor olyan gondolati és politikai rövidzárlatot hozunk létre, amely a problémát nem megoldja, hanem elmélyíti.” (218)

Ha felhagyunk az azon való vitatkozással, hogy progresszív vagy konzervatív fordulat kell-e (jelentsen bármit ez a két fogalom), akkor talán új irányba terelhetjük a valóban égetően szükséges diskurzust. Megfontolandó a javaslat: gondoljuk tovább, hogy a jelenleg működő nevelési gyakorlatunkat folytatva¹⁷ milyen következményekkel számolhatunk.

Ha megkérdezzük: vajon jelenlegi tanterveink kiállják-e a taníthatóság próbáját?

És hogy mit kezdünk azzal, ha kiderül: ezek az előíró tantervek nem működnek. Mi lesz, ha azzal szembesülünk, hogy nem mindenki számára elérhető, elsajátítható az azokba foglalt műveltség (legyen az bármi)? És ha így van, akkor miért nem tesszük fel a kérdést, hogy miért van ez így?

Hol a hiba: a tantervben, a gyerekekben, a tanárban, a családban, az iskolában? Érdekel ez bennünket, törődünk ezzel?

És hogyha látjuk (mert ha kinyitjuk a szemünket, akkor látnivaló), hogy mindez az elit újratermelődéhez és a társadalom zömének nemcsak kulturális, de minden téren történő leszakadásához vezet, akkor mit szólnunk a dologhoz? Teszünk ellene, vagy megállapítjuk, hogy íme, ez a világ rendje? Esetleg különböző eszközökkel még igyekszünk is támogatni a folyamatot? Gondoltunk már arra, hogyan érthetnek szót egymással *a szellem napvilága* nélkül sötétben botorkálók? Elképzeltük-e már, milyenné válnak, hogyan élnek, milyen világot építenek majd maguknak gyerekeink? Mit válaszolhatunk az első tanulmányban felvetett kérdésre: mi a dolgunk ezzel nekünk, felnőtteknek, pedagógusoknak, iskolacsínálóknak?

Van min töprengenünk. A Magyar Pedagógiai Társaság kötete nem megoldásokat kínál. A kétféle szemlélet, kétféle gondolkodásmód felmutatásával, ütköztetésével a tisztánlátás lehetőségét kínálja. A mérlegelés joga és felelőssége az olvasóé.

¹⁷ Fábry Béla: Slampos nevelélmélet – maradi nevelési gyakorlat. 194–197. o.